

NEKROPOLIS IR JO ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI

Kriptos tyrimai

Viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais laidojimo kriptos buvo aukštą socialinį statusą turinčių individų laidojimo vieta. Kita vertus, kilmingųjų terpeje jos funkcionavo kaip giminės atminimo vieta, telkė gyvus ir mirusius jų narius¹¹³⁵. Vienuolynų šventovės priglauzdavo ne tik nusipelnčius pasauliečius, bet ir vienuolius. Tai gerai žinoma iš rašytinių šaltinių, tačiau pirmą kartą kompleksinių tyrimų *in situ* metu buvo aptikta tiek daug būtent vienuoliams priskirtinų palaidojimų¹¹³⁶ – Vilniaus Švč. Trejybės šventovės kriptoje rasta daugiau nei 70 vienuolių bazilijonų palaikų. XVII–XVIII a. rašytiniuose šaltiniuose minimos trys po šia šventove buvusios laidojimo kriptos: vadinamoji brolijos krypta (*sklep bracki*) buvo šventovės centrinėje dalyje, po didžiuoju altoriumi; kita – po Šv. Juozapato altoriumi, kuris šiuo metu yra į dešinę nuo didžiojo altoriaus; dar viena – po Šv. Anupro altoriumi¹¹³⁷. Pastarosiose dviejose laidoti pasauliečiai ir vienuolės bazilijonės. 2015–2016 m. vyko antropologiniai, archeologiniai ir istoriniai pirmosios kriptos tyrimai. Jie padėjo atskleisti tiek vienuolių laidosenos savitumus, tiek jų kasdienybės (gyvenimo būdo, mitybos, sveikatos) detalių (tyrimų vadovas Albinas Kuncevičius).

Įėjimas į šią laidojimo patalpą yra tiesiai priešais didįjį altorių. Į kriptą nusileidžiama laipteliais. Pati krypta yra puscilindrio formos skerspjūvio, 8,7 m ilgio, 5,8 m pločio ir apie 4,3 m aukščio. Jos galinėje sienoje – švieslangis. Kriptos galinės sienos mūras atrodo yra ankstyvesnis nei šoninių sienų, o šios gali būti senesnės nei puscilindris kriptos skliautas, taigi gali būti, kad patalpa susiformavo per kelis etapus. Kriptos paviršius, ant kurio tyrimų pradžioje buvo rasta suguldytų karstų, iš esmės sutapo su vėliausiai naudotu patalpos grindų (aslos) lygiu. Tai patvirtintų šiame lygyje rastas metalo sluoksniu išklotas „takas“ – galimas praėjimas nuo įėjimo į kriptą link jos centrinės dalies. Ten buvo sumesti perdegusio ir suirusio metalo gabalai (iki 0,02 m storio, apie 0,3–0,4 × 0,2–0,3 m

¹¹³⁵ Jeanne Halgren Kilde, *Sacred Power, Sacred Space: An Introduction to Christian Architecture and Worship*, Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 80; Jeannie Labno, *Commemorating the Polish Renaissance Child: Funeral Monuments and their European Context*, Londond–New York: Routledge, 2011, p. 83.

¹¹³⁶ Pavyzdžiui, Svajūnas Barakauskas, „1994–1995 m. Vilniaus miesto Bernardinų ir Pranciškonų bažnyčiose rastų palaikų antropologinė analizė“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 1995, p. 391–396; Linas Girlevičius, Robertas Žukovskis, „Vilniaus Bernardinų vienuolyno ansamblis“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*, Vilnius: Akritas, 2008, p. 295–297; Robertas Žukovskis, „Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (pranciškonų) bažnyčia Vilniuje“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*, Vilnius: Logotipas, 2011, p. 297–305.

¹¹³⁷ LVIA, f. SA, b. 5334, l. 60 (1663 m.); *Ibid.*, b. 5335, l. 117 (1666 m.); *Ibid.*, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 58–58v (1778 m.), 62v (1778 m.).

dydžio), panašūs į storos skardos lakštų arba didelių metalo apkaustų dalis. Akivaizdu, kad tai antrinis jų panaudojimas ir čia jie galėjo atsirasti remontuojant ar perstatant šventovę ar vienuolyną. Prie įėjimo, apie 0,7 m žemiau paskutinės laiptų pakopos, taip pat buvo aptiktas nedidelis plotas, išklotas raudonos spalvos neglazūruotomis grindų plytelėmis (dydis apie 0,17 × 0,17 m).

2015 m. tyrinėti karstai ir palaikai, gulėję pačioje kriptoje. Prie įėjimo į kriptą rasta apie 15 netvarkingai sumestų karstų. Jie čia pateko vėliausiai. Patalpos vidurinėje dalyje karstų buvo kiek mažiau, ten gulėjo daug pavienių karstų lentų. Patalpos gale – trimis ar keturiais aukštais sukrautų karstų krūva, tarp jų mėtėsi atskiros karstų lentos, pavieniai žmonių kaulai, smulkios statybinės griuvenos. Akivaizdu, kad kaulai čia buvo sumesti per švieslangį, greičiausiai šventovės remontų ir aplinkos tvarkymo metu. Keliuose karstuose, buvusiuose arčiau įėjimo, aptiktos 1965 m. laikraščių skiautės. Iš to galima spręsti, kad paskutiniai karstai į kriptą pateko sovietiniais metais, kai šventovėje įrenginės Vilniaus inžinerinio statybos instituto mokslinės laboratorijos.

2015 m. iš viso rasti 53 karstai su palaidojimais bei apie 60 individų pavienių kaulų. 24 karstai buvo gana gerai išlikę. Visi karstai lentiniai (lentų plotis 0,2–0,3 m, storis apie 0,02–0,03 m). Karstų ilgis buvo apie 1,8–2 m, plotis galvūgalyje – apie 0,5–0,7 m, plotis kojūgalyje – apie 0,4–0,5 m, apatinės dalies aukštis – apie 0,3 m, viršutinės dalies (dangčio) aukštis – apie 0,3 m. Dangčiai prie apatinės dalies tvirtinti mediniais kaiščiais (dažniausiai po tris kiekviename šone) ir tik retai tam naudotos metalinės vinys. Tiesa, išlikusi tik nedidelė dalis karstų dangčių: manytina, kad, perkeliant karstus iš kitų šventovės kriptų ir įnešant juos pro siaurą aptariamą kriptos įėjimo angą, dangčiai gabenti atskirai ir su jais elgtasi ne taip rūpestingai kaip su palaikais.

Dalis karstų buvo puošta Jėzaus Kristaus ar Švč. Mergelės Marijos monogramomis (lotyniškais arba graikiškais), puošta ir kitokiais ženklais, pavyzdžiui, kaukolės ir sukryžiuotų kaulų motyvu. Kita dalis karstų buvo nudažyti juodai ir pažymėti baltos spalvos kryžiais ar pan. 14 karstų buvo su įrašais lotynų ar lenkų kalbomis. Jais siekta pateikti trumpą mirusiojo biogramą, paminint reikšmingiausius gyvenimo faktus: vardą ir pavardę, pareigas vienuolyne ar provincijoje, mirties datą, nugyventą amžių ir vienuolijoje praleistą laiką. Pavyzdžiui: „Didžiai gerbiamas tėvas Florijonas Valickis, Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino [vienuolis], Liadų [vienuolyno] vyresnysis, generalinis prokuratorius. Mirė 1750 metų liepos 6 dieną, [būdamas] 37 metų, 11 metų [nugyvenęs] kaip vienuolis.“ Kur kas kuklesnis užrašas išliko ant jauno vienuolio karsto: „1788 metais Inocentas Janiševskis, sulaukęs 21 metų, vienuolijoje [praleidęs] 4, [...] persikėlė į amžinybę.“ Daugelyje karstų rasti epitachiliai, paramanai. Užrašai ant karstų ir įkapės rodo, kad čia palaidoti bazilijonai.

2016 m. tirti palaidojimai po kriptos „grindimis“. Rasta 19 karstų ir 2 palaidojimai be karstų. Visi jie buvo užkasti iki 1 m gylyje. Palaikai karstuose gulėjo galvomis į kriptos galinę sieną (šventovės altoriaus pusę) arba į įėjimą. Jie, nors tikriausiai palaidoti ne vienu metu, sudarė gana tvarkingas eiles abipus kriptos šonų. Karstai buvo be jokių ornamentų ir užrašų. Didesnioji dalis palaidotųjų buvo vyrai bazilijonai (rastas vienas epitachilis, šeši paramanai). Vienne karstų gulėjo apie 50 metų moteris. Ant jos kaukolės išliko vilnonio audeklo gobtuvo fragmentų, ant kūno rastos gelytės (jų žiedlapiai padaryti iš plono šilko ir

tinklinio audinio, koteliai – iš metalinės vielos) bei siuvinėtas fragmentas su Kristaus monograma „IHS“. Vienas karstas buvo skirtas vaikui (karstelio dydis apie $1 \times 0,3 \times 0,2$ m), bet jo kaulų neišliko. Užrašai ant virš žemės gulėjusių karstų rodo, kad laidota 1717–1788 m., todėl tikėtina, kad žemėje palaidoti karstai priklauso laikotarpiui iki 1717 m.

Kai prabyla mirusieji: antropologiniai-istoriniai tyrimai

Istorikams įprasti rašytiniai šaltiniai gali atskleisti nemažai reikšmingų detalių apie Vilniaus bazilijonus, jų veiklą, skaitytas knygas ar santykius su miesto gyventojais bei kitomis visuomenės grupėmis. Tačiau jie suteikia tik ribotų duomenų apie vienuolių gyvenimo būdą, mitybą, ligas, mirties priežastis ir laidoseną. Vienuolyno dienoraštyje, vizitacijų aktuose ir kituose rašytiniuose šaltiniuose šie vienuolių kasdienio gyvenimo aspektai nusakomi vos viena kita lakoniška fraze, o dažniausiai apskritai nesulaukdavo rašančiojo dėmesio. Taigi šventovės kriptoje palaidotų žmonių palaikai tampa papildomu šaltiniu, gerokai papildančiu rašytinių šaltinių duomenis ir atskleidžiančiu naujus vienuolių gyvenimo aspektus. Antropologiniai palaikų tyrimai, vienuolyno pajamų-išlaidų knygos (1765–1781)¹¹³⁸ bei kitų šaltinių analizė leido atskleisti tiek vienuolių ligas ir traumas, tiek jų priežastis ir geriau suvokti bazilijonų mitybos, sveikatos ir laidosenos ypatumus. Svarbu atsižvelgti į tai, kad bazilijonai itin retai nugyvendavo visą gyvenimą viename vienuolyne, todėl kriptoje palaidotų vienuolių patologijas galėjo lemti nebūtinai Vilniaus vienuolyno gyvenimo specifika.

Buvo ištirti 74 palaidojimai: 63 skeletai, 13 iš dalies mumifikuoti kūnai ir 5 mumijos. Mumijų atveju galima manyti, kad tai buvo natūralus kūnų užsikonservavimas, įvykęs dėl palankaus mikroklimato laidojimo vietoje (nekintanti temperatūra, nuolatinė drėgmė ar sausas oras). Juolab kad balzamavimui būdingų įpjovimų kaklo ar pilvo srityse nebuvo aptikta. Pasitaikė tik vienas gana neįprastas palaidojimas: rasti palaikai, kurių pilvo ir krūtinės sritys buvo prikimštos smulkių medienos drožlių, įtariama, kad gali trūkti vidaus organų. Galima įtarti, kad čia buvo atliktas balzamavimas, kuriuo norėta sustabdyti kūno irimo procesus. Dirbtinės mumifikacijos metodas (jo sudėtingumas) galėjo skirtis priklausomai nuo individo socialinio statuso. Iš turtingesnių asmenų kūnų galėjo būti šalinami vidaus organai, patį kūną balzamuojant organinėmis ar neorganinėmis medžiagomis. O kiti būdavo balzamuojami tik specialiomis priemonėmis apdorojant kūno paviršių, nešalinant vidaus organų¹¹³⁹. Istoriniai ir antropologiniai duomenys patvirtina, kad XVII a. LDK didikų, pavyzdžiui, Radvilų, mirusiųjų kūnai būdavo balzamuojami¹¹⁴⁰. Tad šventovės kriptoje palaidoto vienuolio atvejis išskirtinis: nors įkapės nerodo, kad mirusysis priklausė „aukštai klasei“, tačiau kūnas balzamuotas kaip

¹¹³⁸ *Ibid.*, b. 1.

¹¹³⁹ Arthur C. Aufderheide, *The Scientific Study of Mummies*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 44–46.

¹¹⁴⁰ Marija Matuškaitė, *Išėjusiems atminti: laidosena ir kapų ženklavimas LDK*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 73; Rugilė Žostautaitė, *Mumijos Lietuvoje: tyrimai, apsauga ir eksponavimas*, magistro darbas [Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas], Vilnius, 2016.

didiko. Vis dėlto Europos kontekste tai nėra unikalus atvejis, nes žinoma apie panašiai balzamuotus vienuolius, pavyzdžiui, Italijos vienuolynuose¹¹⁴¹.

Absoliučią daugumą palaidotųjų kriptose sudarė vyrai – 68 ir dar du įtariamieji (jų palaikai buvo smarkiai apirę, todėl lyties nepavyko nustatyti). Lakoniški paminėjimai šaltiniuose vis dėlto liudija, kad šventovės kriptose laidoti ne vien vyrai. 1757 m. kriptose po kažkuriuo iš altorių buvo palaidota bazilijonių vienuolyno vyresnioji Konstanacija Jelenskytė¹¹⁴². Jos ir sesers Rachelės atminimui skirta memorialinė lenta įmūryta šventovės sienoje. 1778 m. „rūsyje po Šv. Anupro altoriumi“ buvo palaidota bazilijonių vyresnioji Milevskytė, mirusi „po neilgos ligos“¹¹⁴³. Tai patvirtina ir palaidojimų kriptose tyrimai – buvo identifiukuoti dviejų garbaus amžiaus moterų palaikai. Tyrimai atskleidė sunkius paskutiniuosius jų gyvenimo metus: bedantystė, visą kūną kaustantis artritas ir metų naštos suformuota kuprelė.

Lietuvos bazilijonų provincijos mirusiųjų sąrašuose fiksuojamos tik vienuolių mirties datos, tačiau nenurodoma, kokio amžiaus buvo sulaukęs velionis¹¹⁴⁴. Iš kitų šaltinių ir ant karstų rastų įrašų sužinome, kad, pavyzdžiui, brolis Teodoras Ordzevičius mirė sulaukęs 87 metų¹¹⁴⁵, o brolis Inocentas Janiševskis – būdamas 21-erių. Vienuolių bendruomenę sudarė labai įvairaus amžiaus individai. Tai gerai iliustruoja 1785, 1787, 1794 ir 1796 m. vizitacijų aktuose pateikti duomenys apie tuo metu Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyne gyvenusių vienuolių kalendorinį amžių. Palyginti pateikiamas ir palaikų tyrimo metu nustatytas biologinis mirusiųjų amžius (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyne gyvenusių vienuolių kalendorinis ir palaidotųjų biologinis amžius¹¹⁴⁶

INDIVIDO AMŽIUS	KALENDORINIS AMŽIUS PAGAL VIZITACIJŲ DUOMENIS				IŠ VISO	BIOLOGINIS AMŽIUS PAGAL ANTROPOLOGINIŲ TYRIMŲ DUOMENIS
	VIZITACIJŲ METAI					
	1785	1787	1794	1796		
15-19 METŲ	2	2	0	0	4	0
20-29 METAI	27	22	18	19	86	10
30-39 METAI	6	13	9	8	36	25
40-49 METAI	12	8	9	6	35	20
50+ METŲ	2	3	11	9	25	18
NEŽINOMA	10	3	0	0	13	1

Šaltinis: ÖNB Wien, SN 2798, 3849.

1141 Stephanie Panzer, Albert R. Zink, Dario Piombino-Mascali, „Radiologic Evidence of Anthropogenic Mummification in the Capuchin Catacombs of Palermo, Sicily“, in: *RadioGraphics*, 2010, t. 30, p. 1123–1132.

1142 VUB RS, f. 3, b. 1837, l. 68.

1143 LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 62v.

1144 VUB RS, f. 3, b. 1837.

1145 LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1, l. 16.

1146 Kalendorinis amžius – asmens kalendoriniai metai; biologinis amžius – organizmo amžius pagal jo anatominio ir fiziologinio subrendimo ar susidėvėjimo lygį. Paklaida tarp kalendorinio ir biologinio amžių gali skirtis 15 metų. Antropologinių tyrimų metu yra nustatomas individo biologinis amžius.

Tai, kad minėtų vizitacijų metu vienuolyne daugiausia gyveno 20–29 metų vyrai, galima paaiškinti tuo, jog bendruomenei priklausė ir Vilniaus popiežiškojoje seminarijoje studijuojantys bazilijonai. Pastarųjų daugumą sudarė asmenys iki 25 metų – tik įžadus davę ir kunigo šventimų neturintys vienuoliai. Būsimi bazilijonai į vienuolyną dažniausiai stodavo sulaukę 17–21 metų ir vienuolio gyvenimą gyvendavo maždaug 30–40 metų. Skirtingoms amžiaus grupėms priklausančių individų skaičius galėjo svyruoti priklausomai nuo vienuolyno dydžio, tačiau tendencija aiški: bendruomenės daugumą sudarė 20–40 metų vyrai.

Antropologiniai tyrimai pateikė bazilijonų mirtingumo tendencijas. Gyvenamoji aplinka yra vienas svarbiausių veiksnių, darančių poveikį individų išgyvenamumui. Šis ryšys ypač ryškus lyginant miesto ir kaimo žmonių sveikatos būklę ar mirtingumą. Miesto gyventojų tankumas lėmė prastesnes higienos sąlygas ir lengvesnį ligų, ypač infekcinių, plitimą. Šie veiksniai didžiausią įtaką daro dviem grupėms – vaikams ir naujakuriams. Minėta, kad bazilijonų bendruomenės sudėtis buvo dinamiška – ji nuolatosis kisdavo. Mirtingumas 20–29 metų amžiaus grupėje yra vienas mažiausių, tačiau šis skaičius gerokai padidėja apie 30-uosius gyvenimo metus. Tai nėra įprasta, turint omenyje, kad vidutinė gyvenimo trukmė tuo metu Vilniaus mieste siekė apie 40 metų. Viena, nedrąsiai galima teigti, kad bazilijonų sveikata buvo pažeidžiamesnė atvykus į naują vietą. Kita, galbūt ir patys atvykėliai su savimi galėjo atsinešti ligų, kurios vėliau paplisdavo po vienuolyną. Pavyzdžiui, ištirti palaikai liudija, kad vienas 35–45 metų vienuolis sirgo pavojinga ir greitai užkrečiama infekcine liga – tuberkulioze. Vis dėlto dauguma palaidotųjų buvo sulaukę 40 ar 50 ir daugiau metų. Šiuos vienuolius jau sekino su garbingu amžiumi sietinos ligos ir didėjantis nejudrumas: kankino artrito pažeistų sąnarių ir stuburo skausmai, traumų ar darbų metu patirtos stuburo išvaržos, įvairaus pobūdžio uždegimai, kurie baigdavosi lankstumo ar judrumo netekimu.

Bazilijonų palaikų analizė atskleidė miesto kontekste neįprastus vienuolių mitybos įpročius. Akivaizdu, kad jie maitinosi šiek tiek sočiau nei statistinis XVIII a. Vilniaus gyventojas. Pastarasis dažniau susidurdavo su maisto nepritekliais, apie ką liudija atitinkamos ligos – mažakraujystė, skorbutas ar rachitas. O net aštuoni bazilijonai kentėjo priešingo pobūdžio mitybos sukeltus negalavimus, tokius kaip podagra ir DISH (*diseminuota idiopatinė skeleto hiperostoze*). Paradoksalius tyrimų rezultatus reikia paaiškinti – ar vienuolių virtuvė priartėjo prie didikų, ar vis dėlto ji buvo kukli? Reikšmingų duomenų apie bazilijonų mitybą suteikia vienuolyno pajamų–išlaidų knyga. Tiesa, šio šaltinio teikiamų duomenų pobūdis dėl skirtingo knygos pildžiusiųjų požiūrio yra labai nevienodas. Be to, šaltinyje atsispindi tik dalis suvartotų maisto produktų, nes į vienuolių racioną įeidavo ir produktai (visų pirma kviečiai), surenkami kaip duoklė iš vienuolynui priklaususių dvarų, čia pat buvo kepama duona, o bravore verdamas alus. Vis dėlto bazilijonų vienuolynas nebuvo visiškai autarkiškas ir nemaža dalis kitų produktų bei gėrimų būdavo perkama. Matyti, kad vienuolių mityba buvo sąlygiškai įvairi: jų racioną sudarė duona, žuvis, įvairūs pieno produktai, kiaušiniai, aliejus, mėsa, alus ir kt. Vis dėlto atskiros vienuolio kasdien suvartojamas maisto kiekis dėl šaltinių lakoniškumo lieka nežinomas.

Reikšmingų duomenų apie mitybą suteikė ir palaikų tyrimai. Pirmoji patologija, retai fiksuojama osteologinėje medžiagoje, buvo podagra. Tai „karalių liga“, siejama su itin gausiu ar net nesaikingu alkoholio (paprastai alaus), mėsos, žuvies vartojimu. XVIII–XIX a. karikatūrose dažnai švelniai pašiepiami podagros kankinami asmenys: jie pavaizduojami gana pilvoti, su taurele, o skausmo surakinta pėda ilsisi ant kojų kėdutės. Nuo podagros kenčiantis žmogus susiduria su nelabai maloniais pojūčiais: ligos pažeistą sąnarį (paprastai kojos pėdos didįjį pirštą) ima mausti, o maudimas vėliau gali peraugti į siaubingą skausmą. Pažeista vieta patinsta, ji gali deformuotis, o prasidėję skausmo priepuoliai gali ilgam neleisti užmigti. Žinoma, kad podagra kankino ir, pavyzdžiui, Mikalojų Radvilą Juodąjį. Skausmai esą buvo tokie stiprūs, kad po eilinio priepuolio jis skaudamą vietą (ir net galvą!) pats išsityrynė gyvsidabriu ir... mirė¹¹⁴⁷. Taigi aišku tik viena: podagra, dažnai siejama su elito atstovais, palietė ir kai kuriuos vienuolius.

Kita patologija buvo DISH – net keturi daugiau nei 50 metų sulaukę vienuoliai turėjo tipinius šios patologijos požymius. Pasireiškianti stuburo kaulėjimu išskirtinai dešinėje pusėje, ji paliečia II tipo diabetu sergančius ar didžiulio antsvorio kankinamus asmenis. Paprastai DISH yra įvardijama kaip būseną, o ne liga: daugelis žmonių gali net neįtarti turintys tokių pokyčių savo skelete, nors medikai fiksuoja pavienių pacientų skundus, susijusius su sąnarių maudimu ir tirpimo jausmu stuburo srityje¹¹⁴⁸. Tad jei podagra iškilmingai tituluojama „karalių liga“, DISH būdinga vienuoliams: beveik nėra abejonių, kad gėrimai ir ypač mėsingas maistas galėjo lemti tokį didelį šios būsenos paplitimą tarp vienuolių. Tai patvirtina ir kitų Europos kraštų vienuolių palaikų tyrimai¹¹⁴⁹.

Ieškant atsakymo į klausimą, kas galėjo lemti podagros ir DISH paplitimą tarp Vilniaus bazilijonų, svarbu atkreipti dėmesį į alkoholio suvartojimą. Juolab kad nesant galimybių vartoti vandenį, kuris tuo metu būdavo pernelyg užterštas, visuotinai buvo paplitęs alus – vienas iš didžiausių abiejų patologijų kaltininkų. Ne išimtis buvo ir Vilniaus bazilijonai, kurie samdydavo aludarį, dirbdavusį čia pat buvusioje bravore. Tiesa, XVIII a. pabaigoje bazilijonai nebuvo patenkinti vienuolyne verdamo alaus kokybe. Dešimt metų Vilniaus vienuolyne gyvenęs tėvas Gedeonas Hajeviskis taip apibūdino vienuolino alų: „visada drumzlinas, rūgštus ir žalingas sveikatai.“¹¹⁵⁰ Neatsitiktinai svečiams būdavo perkamas angliškas arba „mieste gamintas“ alus.

Kaip liudija šaltiniai (žr. 2 lentelę), bazilijonai palyginti dažnai vartodavo ir vyną (pirmiausiai vengrišką). Jo būdavo įsigyjama kasmet: kartais – keli buteliai (ypač lankantis svečiams), kartais – statinės, atsieidavusios ne vieną šimtą auksinų (pavyzdžiui, 1780 m. sausį pirktą „seno prancūziško vyno“ už 225 auksinus¹¹⁵¹). Vis dėlto tikslus suvartojamo vyno kiekis nežinomas. Tik 1796 m. vizitacijos metu vienuolino išpažinčių

1147 Albinas Kuncevičius [ir kt.], *Radvilų tėvonija Dubingiuose*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 60.

1148 Tony Waldron, *Palaeopathology*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 75.

1149 Juliet Rogers, Tony Waldron, „DISH and the Monastic Way of Life“, in: *International Journal of Osteoarchaeology*, 2001, t. 11, p. 357–365; Barbara Harvey, *Living and dying in England 1100–1540: The Monastic Experience*, Gloucestershire: Clarendon Press, 1993.

1150 ÖNB Wien, SN 3849, l. 374v.

1151 LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1, l. 184v.

2 lentelė. 1765–1781 m. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno įsigytų alkoholinių gėrimų rūšys

ALKOHOLIO RŪŠIS	PAMINĖJIMŲ
VYNAS (VENGRIŠKAS, PRANCŪZIŠKAS)	176
ALUS	148
MIDUS	79
DEGTINĖ	49
RYŽIŲ DEGTINĖ	22

Šaltinis: LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1.

3 lentelė. 1765–1781 m. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno įsigytos mėsos rūšys

MĖSOS RŪŠIS	PAMINĖJIMŲ
VERŠIENA, JAUTIENA	200
„MĖSA“	162
VIŠTIENA	120
AVIENA	34
JERUBĖ	22
TETERVINAS	13
KIŠKIENA	12
ŽĄSIENA	6
„PAUKŠTIENA“	5
KIAULIENA	3
KITA	14

Šaltinis: LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1.

klausytojas Arsenijus Veselis užsiminė, jog vienuoliai (gal tik tėvai?) kas savaitę gauna po ketvirtį gorčiaus (~ 1 litrą) vyno¹¹⁵². Kitų alkoholinių gėrimų, kaip kad midaus ar degtinės, buvo perkama rečiau ir vartojama tik ypatingomis progomis.

Kitas svarbus bazilijonų mitybos elementas – mėsa. 1765–1781 m. vienuolynas įvairių rūšių mėsos įsigijo kone 600 kartų. Dažniausiai būdavo įsigijama veršiena, jautiena, vištiena ir tai, ką ūkvedys vadino „mėsa“ (*mięso*), o kitų rūšių mėsos buvo įsigijama kur kas rečiau (žr. 3 lentelę).

Vištiena, jautiena ir „mėsa“ dažniausiai pirkti ligoniams. Taip pat tai buvo proginis valgis, ant vienuolių stalo atsidurdavęs švenčių metu, lankantis garbingiems svečiams ar atvykus ordino provincijos vyresnybei. Tik kartais mėsa būdavo patiekiamą įprastomis, ne pasninko dienomis. Mėsos suvartojimas buvo labai netolygiai pasiskirstęs: vien 1772–1773 m. vienuolynas pirko mėsos tiek pat kartų, kiek ir per kitus 13 metų. Minėtais metais ilgai sirgo 4–5 vienuoliai ir vyresnysis, todėl jiems mėsos buvo perkama kone kasdien. Be to, 1773 m. keletą mėnesių vienuolyne viešėjo ordino provincijos vyresnybė, dažnai priimdavusi svečius. Nors tiksliai nustatyti mėsos dalies vienuolių racione iš esmės neįmanoma, vis dėlto galima daryti atsargią išvadą, kad jie griežtai laikėsi nuostatos nevalgyti mėsos – tai būdinga „senujų“ regulų vienuolijoms¹¹⁵³.

Dar vienas veiksnys, galėjęs prisidėti prie šventovėje palaidotiems vienuoliams būdingų mitybinės kilmės patologijų, buvo įvairių rūšių žuvies vartojimas (žr. 4 lentelę). Panašu, kad tai buvo ne tik pasninko, bet apskritai kasdienis valgis.

¹¹⁵² ÖNB Wien, SN 3849, I. 374v.

¹¹⁵³ Małgorzata Borkowska, *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1996, p. 139.

4 lentelė. 1765–1781 m. Vilniaus Švč. Trejybės
vienuolyno įsigytos žuvies rūšys

ŽUVIES RŪŠIS	PAMINĖJIMŲ
„ŽUVIS“	820
LYDEKA	142
EŠERYS	48
KARŠIS	39
LAŠIŠA	33
UNGURYS	31
SELIAVA	27
SILKĖ	25
ERŠKETAS	21
KUOJA	20
KITA	56

Šaltinis: LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1.

Vienuolynui nepriklausė tvenkiniai ar ežerai, todėl būdavo perkama šviežia, džiovinta ir sūdyta žuvis. Be aiškiau neįvardytos „žuvies“, dažniausiai buvo perkamos lydekos, o kitų rūšių žuvų suvartojimas skyrėsi nedaug. Šaltiniuose kartais užsimenama ir apie įsigijamos žuvies kiekį. Pavyzdžiui, 1776 m. balandžio 17 d. buvo nupirkta 172 lydekos ir 133 ešeriai¹¹⁵⁴. Kiek mažiau žuvies vėl pirka po 10 dienų, taigi galima numanyti, kad jos būdavo suvartojama daug. Pastarąjį teiginį galima pagrįsti ir kriptoje palaidotų vienuolių dantų tyrimais: nežymus nusidėvėjimas rodo kokybiškesnio ir „švaresnio“ maisto vartojimą, o santykinai nedidelis priešmirtinis dantų netekimas bei ėduonies skaičius – galimai didesnį baltyminio maisto (pvz., mėsos, žuvies ir / ar pieno) suvartojimą¹¹⁵⁵. Ir šaltiniai patvirtina, kad, be mėsos, žuvies ir duonos, bazilijonų racione svarbūs įvairūs pieno produktai (grietinė, sviestas, pienas), didelis kiekis aliejaus, dažniausiai vartojamo su žuvimi. Rečiau, dažniausiai per šventes ar priimant svečius, ant vienuolių stalo atsidurdavo cukraus, pyragų, sausainių ir kitų nekasdienių valgių.

Taigi nuolatos alkani ar sotūs buvo bazilijonai? Antropologiniai ir istoriniai duomenys yra fragmentiški, todėl sudėtinga pasakyti, ar vienuolių mityba buvo visavertė. Vis dėlto pajamų-išlaidų knyga ir kiti šaltiniai leidžia teigti, kad vienuolyno bendruomenės nariai, atsižvelgiant į rangą, valgė skirtingą maistą, o aptarti patologiniai atvejai rodo jau konkrečių asmenų perteklinę mitybą. 1794 m. vienuolyne gyvenę seminarijos studentai ir kai kurie tėvai vizitatoriui skundėsi, kad maistas, ypač pasninko dienomis, esąs

¹¹⁵⁴ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1, l. 130–131.

¹¹⁵⁵ Eglė Rinkevičiūtė, *Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios kriptoje palaidotų asmenų dantų būklė*, bakalauro darbas [Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas], Vilnius, 2016, p. 39.

nepakankamas (*parvus, insufficiens, parcissimus*)¹¹⁵⁶. O tėvams dažniau kliuvo ne mažas maisto kiekis, bet prasta jo kokybė. Zakristijonas Flavijonas Šantyras tik peikė vienuolino virėjus, kurie dėl girtavimo nesugeba nieko skanaus pagaminti¹¹⁵⁷, o štai teologijos profesoriui Naukratijui Zanevičiui maistas, atvirkščiai, pasirodęs „pakankamas ir visai geras“¹¹⁵⁸. Rašytiniai šaltiniai lyg ir rodytų vienuolių racioną buvus vienodą ir skurdų (žuvis, duona, pieno produktai, grūdinės kultūros, alus), o antropologiniai palaikų tyrimai įrodė, kad bent jau kai kurių vienuolių mityba buvo gausi. Be to, galima numanyti, kad, keičiantis vienuolio statusui, kito ir jo mityba.

Pajamų-išlaidų knyga patvirtina, kad vienuoliai sirgdavo dažnai ir nuolat būdavo samdomas gydytojas ar bent jau barzdaskutys, galėjęs suteikti elementariausias gydymo paslaugas (nuleisti kraują, sutvarstyti žaizdas ir kt.). Nors šaltinių duomenys apie bazilijonų sveikatą skurdūs, tačiau net ir lakoniškos užuominos, pasitelkus antropologinių tyrimų rezultatus, leidžia šį tą pasakyti apie ligų ir patirtų traumų specifiką. Pavyzdžiui, 1787 m. vykdant vienuolino vizitaciją, buvo apklaustas brolis Inocetas Janiševskis, kuris dėl neįvardytos ligos (*defectum*) negalėjo vaikščioti¹¹⁵⁹. Šis atvejis įdomus tuo, kad tiriant kriptą buvo rastas brolio Inocento karstas. Antropologiniai palaikų tyrimai atskleidė, kad vienuolį vargino stuburo skausmai, kurių priežastimi buvo patirtos išvaržos, bei abiejų blauzdos kaulų uždegimai. Objektivių įrodymų, paaiškinančių, kodėl jis negalėjo vaikščioti, nerasta. Tačiau atsižvelgiant į jo jauną amžių (mirė 21 metų), manytina, jog buvo praėję per mažai laiko, kad negalia paliktų pėdsakų kauluose.

Peržiūrėtuose rašytiniuose šaltiniuose pavyko aptikti tik vieną paminėjimą apie vienuolio patirtą traumą. Vienuolino dienoraštyje aprašytas atvejis, kai 1777 m. neįvardytas vienuolis, būdamas neblaivus, iškrito iš antro vienuolino aukšto ir susilaužė kairę koją¹¹⁶⁰. Vis dėlto nežinia, ar jis mirė Vilniuje, todėl nėra galimybių jo susieti su kuriuo nors palaidojimu. Atsižvelgiant į aktyvų vienuolių gyvenimo būdą, sąlygiškai dažnas ir tolimas keliones, galima numanyti, kad būtent šiomis aplinkybėmis ir būdavo patiriama sužalojimų. Kad traumos nebuvo retas dalykas, liudija dažni šonkaulių lūžiai. 33 iš 74 vienuolių buvo patyrę sunkių ar sąlygiškai lengvų sužalojimų. Net 15 bazilijonų buvo patyrę daugybinių viso kūno sužalojimų, o 18 iš jų – susilaužę bent po vieną kaulą. Kol kas sunkiausiai paaiškinamas fenomenas yra gausūs vienuolių šonkaulių lūžiai: net 19, t. y. beveik kas ketvirtas, turėjo daugybinių šonkaulių lūžių. Viena vertus, šonkaulių lūžių tendencija Vilniuje nevertėtų stebėtis: urbanistinė erdvė žmonėms nebuvo labai palanki tiek dėl uždaros erdvės, tiek dėl nuolatinio kontakto su kitais, galbūt ne visada draugiškai nusiteikusiaisiais, asmenimis. Vilniaus gyventojų traumų tyrimai rodo, kad šonkaulių lūžių miestiečiai patirdavo gerokai dažniau nei kaimo gyventojai – beveik kas

¹¹⁵⁶ ÖNB Wien, SN 3849, l. 154v–156v.

¹¹⁵⁷ *Ibid.*, l. 159.

¹¹⁵⁸ *Ibid.*, l. 161.

¹¹⁵⁹ *Ibid.*, SN 2798, l. 453v.

¹¹⁶⁰ LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 46v.

5 gyventojas¹¹⁶¹. Kita vertus, nors ši bazilijonų statistika tarsi ir neprieštarauja miesto tendencijoms, tačiau aktualesnis klausimas, kodėl būtent vienuoliai patyrė tiek daug šios kūno dalies lūžių? Galbūt tai galima sieti su aktyviu vienuolių gyvenimo būdu? O gal su dažnesniu ar retesniu kasdieniu smurtu, kuris neaplenkdavo ir vienuolynų? Juk net keturi vienuoliai buvo patyrę smurtinių sužalojimų (nosies lūžių, kirstinių kaukolės sužalojimų), o blaudzikaudio uždegimų, siejamų su aktyviu judėjimu ar infekciniu susirgimu, turėjo net 30 dvasininkų.

Laidosena ir radiniai

Istoriniai šaltiniai neatskleidžia vienuolių laidosenos specifikos. Panašu, kad bazilijonai laidoti apręgti kasdieniu abitu, kartu su įprastais daiktais – rožančiais, kryželiais, pektoralais, medalėliais ir kt. Po ilgos ligos 1775 m. mirus tėvui Ignotui Morštinui vienuolynas nupirko tik karstą už 10 auksinų¹¹⁶². Nė vienu atveju neužsimenama apie specifinių drabužių, įkapių ar karstui iškloti skirtų medžiagų pirkimą. Tik laidojant vienuolyno vyresnįjį Heraklį Karpinskį 1773 m. už 1 auksiną buvo nupirkta dažų „karstui ištaipyti“¹¹⁶³. Deja, kriptos tyrimų metu kiek akivaizdžiau ištaipyto karsto nebuvo aptikta.

Kriptoje rasti palaidojimai, sprendžiant iš įkapių, daugiausia priklausė vienuoliams. Dažniausiai pasitaikančios įkapės (tai, kas pasiekė mūsų dienas ir ką pavyko rasti tyrimų metu) buvo karsto audiniai ir metalinės jų puošybos detalės, liturginių drabužių dalys, smulkios asmeninės įkapės, spalvoto šilko ir brokatinių audinių skiautės. Deja, aprangos ir drabužių fragmentų rasta labai mažai, o apavo apskritai neaptikta.

Bazilijonų abitas buvo ilgas, tamsus su stačia apykakle, gobtuvu ir dviem ilgomis ant krūtinės krintančiomis dvilinko audinio juostomis gobtuvo priekyje. Toks gobtuvas iš plonos rudos vilnos bei rudo aksomo kepurėlė buvo rasti brolio Inoceto Janiševskio karste. Tamsios vilnos gobtuvų fragmentų rasta ir kituose dviejuose karstuose bei vienos moters karste. Vienas vienuolis buvo palaidotas su gobtuvu iš avies odos.

Atlikdami liturgines apeigas unitų kunigai privalėjo dėvėti epitrachilį (gr. *Επιτραχιλιον* – tai, kas aplink kaklą; rus. *епитрахиль*). Tai ilga liturginė juosta, pasikabinama per pečius ir krentanti kūno priekyje. Ant jos galų buvo išsiuvinėjamos trys poros kryžių, simbolizuojančių šešis sakramentus, kuriuos gali suteikti dvasininkas¹¹⁶⁴. Septintas kryželis ties viduriu reiškė kunigo pareigų našta, prisiimtą siekiant tarnauti Viešpačiui. Tyrimų metu rasti penki epitrachiliai ar jų fragmentai. Viena jų (apie 251 × 9,5 cm) pasiūta iš rudo audinio, o pakraščiai apsiūti metalo siūlų galionu. Šeši graikų kryžiai, prisiūti ant juostos galų, buvo iš to paties galiono. Rastas ir ypač ilgas epitrachilis (279 × 8–13,5 cm), pasiūtas iš raudono žakardinio audinio, pluošto gelsvu ir žaliu augaliniu

1161 Duomenys iš J. Kozakaitės asmeninio archyvo.

1162 LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1, l. 119v.

1163 *Ibid.*, l. 78.

1164 Мария А. Маханько, Ю. Г. Гріднева, „Епитрахиль“, in: *Православная энциклопедия*, t. 18, Москва: Церковно-научный центр „Православная энциклопедия“, 2013, p. 535–542.

motyvu. Jo pakraščiai apsiūti metalo siūlų galionu, iš to paties galiono prisiūti ir septyni lotyniški kryželiai.

Kita įkapių grupė – paramanai (gr. *Παραμανδύας* – priedas prie mantijos; rus. *параман*). Tai religinis stačiatikių vienuolių aprangos elementas, žinomas jau nuo IV a. Paramanas turėjo priminti vienuoliui prisiimtą kryžių, sekant Kristumi. Stačiatikių vienuoliai jį dėvėdavo po drabužiais, keturiomis virvutėmis pasikabinę ant nugaros, o virvutės ant krūtinės sudarydavo kryžių. Vienuoliai bazilijonai juos nešiodavo pasikabinę ant krūtinės. Kriptoje buvo aptikti 36 paramanai ir atskiri jų fragmentai. Daugumos jų kompozicija yra panaši: stačiakampės skiautės centre aplikacijos ar siuvinėjimo technika pavaizduotas stačiatikių Golgotos kryžius, kurio viršuje lentelė su raidėmis „ИИЦИ“; po kryžiumi paprastai vaizduojama kaukolė ir sukryžiuoti kaulai; abipus kryžiaus išsiuvinėjama Liongino ietis ir kartis su kempine bei kankinimo įrankiai (rimbas, kopėčios, replės, plaktukas), stulpas, prie kurio buvo nuplaktas Kristus, šv. Veronikos drobulė bei abreviatūros graikų ar bažnytinė slavų kalba („ИИЦИ“ – rus. „Иисус Назорей Царь Иудейский“, liet. „Jėzus Nazarietis Žydų Karalius“; „IC XC НИ КА“ – rus., gr. „Иисус Христос Ника, Исус Христос побеждает“; liet. „Jėzus Kristus nugalė“; „ЦР СЛ“ ar „СР СЛ“ – rus. „Царь Славы“, liet. „Garbės Karalius“; „МЛ РБ“ – rus. „место лобное распят бысть“, liet. „buvo nukryžiuotas Kaukolės vietoje“; „К Т“ – rus. „Копьё и трость“, liet. „Liongino ietis ir kartis“; „Г Г“ – rus. „гора Голгофа“, liet. „Golgotos kalnas“ ir kt.).

Keliuose rastuose paramanuose buvo pavaizduoti lotyniški kryžiai. Rudo aksomo paramano (16 × 13,5 cm) viduryje metalo siūlais buvo išsiuvinėtas lotyniškas kryžius su šv. Veronikos drobule ant stiebo; kryžiaus dešinėje – taurė, Liongino ietis, Kristaus kankinimo kolona ir rimbas; kitoje pusėje – Kristaus tunika (?), kartis su kempine, replės ir kopėčios. Taip pat aptikti du paramanai su lotyniškais užrašais. Vienas iš jų aprėmintas išsiuvinėtais lotyniškais rašmenimis „VERBO CARO FACTUM EST ET HABITAVIT IN NOBIS“ (liet. „Ir žodis tapo kūnu, ir gyveno tarp mūsų“ (Jn 1,14)). Skirtingi bazilijonų paramanai rodo dviejų krikščioniškų tradicijų – stačiatikiškosios ir katalikiškosios – tikėjimo išpažinimo ženklų ir simbolių dermę. Viena iš šio reiškinių priežasčių galėjo būti ir aplinkybė, kad bazilijonais tapdavo ne tik unitai, bet ir katalikai. Rastas ir paramanas (13 × 10,5 cm) su užrašu lenkų kalba „[G?]ermano [...]robiszewski Basiliano Profess[o] Ociec [...]Joseph[...]“ (liet. „[G?]ermanui [...]robiševskiui, bazilijonų profesui, Tėvas [...] Juozapas [...]“)¹¹⁶⁵. Toks įrašas leidžia spėti, kad paramaną amžinųjų įžadų davimo proga galėjo dovanoti dvasios tėvas ar vyresnis vienuolis.

Iš tikrųjų visi paramanai yra unikalūs ir vienetiniai. Labai skiriasi tiek jų atlikimo technika (vieni siuvinėti, kiti sukurti aplikacijos būdu), tiek ir naudotų medžiagų kokybė (dalis jų padaryta iš plono šilko, siuvinėto spalvotais siūlais, kiti, prabangesni – iš šilkinio aksomo, siuvinėto sidabro siūlais). Šiuos skirtumus galėjo nulemti skirtingas bazilijonų socialinis statusas ir turinė padėtis. Tiesa, nėra tikslių žinių, kas siūdavo paramanus. Tuo galėjo užsiimti tiek gretimai gyvenančios bazilijonės, tiek vienuoliai

1165 Fizikiniai tyrimai buvo atlikti Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centro Mokslinių tyrimų skyriaus laboratorijoje.

giminaitės, tiek šventovėje nuolat besilankantys siuvėjų cecho nariai, taip galbūt norėję išreikšti pagarbą vienuoliams.

Rožančiaus, pagrindinio kasdienės maldos atributo, karoliukų rasta 13 karstų. Didesnioji jų dalis buvo tekinto medžio, apvalių ir ovalių formų. Brolio Teodoro Ordzevičiaus karste rasti 42 kauliniai rožančiaus karoliukai. Kartu su brolio Florijono Valickio palaikais rasti 36 mediniai karoliukai, jas jungusios vario lydinio grandinėlių liekanos ir ant rožančiaus kabėjęs apvalus vario lydinio medalėlis (skersmuo 1,7 cm) su jėzuitų šventųjų atvaizdais: averse pavaizduotas šv. Ignacas Lojola ir įrašas „S(ANCTUS) IGN(ATIUS) DE LOI(OLA)“, reverse – šv. Pranciškus Ksaveras bei įrašas „S(ANCTUS) FRANC(ISCUS) XA(VERIUS)“. Šv. Pranciškus Ksaveras buvo misijų pagonių kraštuose globėjas. Pirmųjų religinių medalėlių atsiradimas siejamas su Tridento susirinkimo nutarimais, skatinusiais šventųjų, jų relikvijų, paveikslų ir atvaizdų gerbimą. XVII a. viduryje suintensyvėjus dvasiniam gyvenimui ir išpopuliarėjus maldingosioms kelionėms Lietuvoje taip pat ėmė daugėti medalėlių su įvairių šventųjų atvaizdais¹¹⁶⁶.

Dar vienas rastas medalėlis buvo aštuonkampis (2,6 × 2,3 cm), vario lydinio. Jo averse pavaizduotas šv. Benediktas Nursietis, rankoje laikantis taurę su gyvate, ir įrašas „CRUX S(ANCTI) P(ATRIS) BENEDICTI“ (liet. „Šventojo tėvo Benedikto kryžius“), reverse – šv. Benedikto kryžius ir abreviatūros, reiškiančios trumpą šv. Benedikto maldą. Medalėlis su šv. Benedikto kryžiumi saugojo nuo pagundų, piktosios dvasios, maro. XVII–XVIII a. medalėlių su jėzuitų šventųjų bei šv. Benedikto atvaizdais buvo rasta ir kitose vietose: Vilniuje Žemutinės pilies teritorijoje ir Tilto gatvėje, Trakuose Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bazilikoje¹¹⁶⁷. Kitame karste rastas ovalus vario lydinio medalėlis su ąsele (3,2 × 2 cm). Medalėlis kabėjo ant kuto (8 x apie 4 cm), kuris greičiausiai buvo prikabinamas ant greta rasto rožančiaus. Jo averse pavaizduotos Švč. Mergelė Marija ir šv. Ona bei įrašai „S(ANCTA) AN(N)A M(ATER) MARI(AE) VIR(GINIS)“ ir „ROMA“. Pastarasis akivaizdžiai rodo, kad medalėlis pagamintas Italijoje. Reverse – filosofų, mokinių ir mokyklų globėja šv. Kotryna Aleksandrietė su pagrindiniais atributais (kalaviju ir kankinimų ratu) bei įrašas „S(ANCTA) CAT(ER)I(NA)“. Rasti medalėliai liudija bazilijonų pamaldumą tiek katalikų, tiek apskritai stačiatikiams ir katalikams reikšmingiems šventiesiems bei dar kartą patvirtina dviejų tradicijų samplaiką.

Kryžius, kaip Kristaus nukryžiuojimo ir prisikėlimo simbolis, yra svarbus vienuolių ir dvasininkų ženklas. Tyrimų metu rastos aštuonios Nukryžiuotojo figūrėlės ir 12 kryžių iš lieto metalo. Iš jų – devyni pakabinami lotyniški kryžiai, dalis jų – gana masyvūs (15–18 cm aukščio), kai kurie – užverti ant trikotažinio dirželio. Keletas mažesnių kryžių – dvipusiai. Viename (7,0 × 3,8 cm) ant abiejų pusių įspausti Kristaus kančios sim-

1166 Liudas Jovaiša, „Tridento susirinkimas ir Lietuva“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2000, t. 16, p. 36, 44.

1167 Plačiau apie Lietuvoje rastus religinius medalėlius žr. Eduardas Remecas, „Religiniai medalikėliai, rasti Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje“, in: *Kultūros paminklai*, 1998, Nr. 5, p. 28–33; Olegas Fedajevs, „Religiniai medaliukai iš Trakų Švč. Mergelės Marijos apsilankymo bažnyčios archeologinių tyrinėjimų 2008–2011 metais“, in: *Numizmatika: Metraštis 2008–2011*, 2012, t. 9–12, p. 171–194.

boliai. Kitas ($6,5 \times 3,3$ cm) pagamintas iš dviejų perforuotų vario lydinio plokštelių, prie vienos iš jų pritvirtinta Nukryžiuotojo, prie kitos – Švč. Mergelės Marijos figūrėlė. Buvo rasti ir trys mediniai kryžiai. Bazilijonų ordino konsultoriaus Genadijaus Liaudanskio-Paškovičiaus karste gulėjo ant kaklo kabinamas medinis kryžius su vario lydinio galais ($20,5 \times 10$ cm). Prie jo kryžmos viršuje buvo pritvirtinta vario lydinio lentelė su lotynišku užrašu „IESVS NAZAR(ENUS) REX IVDEO(RUM)“ (liet. „Jėzus Nazarietis Žydų Karalius“), o apačioje – gedinčios Švč. Mergelės Marijos figūrėlė. Paaiškėjo, kad tai kryžius-pektoralas: abiejose jo kryžmose buvo saugomos relikvijos – šventųjų kaulų (?) šipuliai. Metalinis pektoralas rastas ir tėvo Flavijono Pleskacevičiaus karste.

Keliuose karstuose ties mirusiojo krūtine buvo rasta maišelių. Vienuoliai greičiausiai juose nešiojosi sau svarbius, įkvepiančius objektus. Vienas mirusysis turėjo odinį apvalų dėkliuką ($7,8 \times 6,7$ cm) su dirželiu, taip pat rastas šilkinis užtraukiamas maišelis ($6,9 \times 5$ cm) bei gelsvo šilko užsiūtas maišelis ($10,5 \times 7$ cm) su trikotažine juoste. Pastarojo viduje buvo užsiūtas dvigubas (patriarcho) metalinis kryželis.

Aštuoniuose karstuose buvo rasta plytų. Tai, matyt, reikėtų sieti su būdinga Rytų krikščionių vienuolių laidojimo tradicija: mirusiajam po galva padėtą plytą galima suprasti tiek kaip siekį paliudyti asketišką jo gyvenimą, tiek kaip aliuziją į Senajame Testamente aprašytą Jokūbo sapno prie Bet-Elia epizodą, kai jis nakvojo po galva pasidėjęs paprasčiausią akmenį (Pr 28, 10–22), – taip per akmenį ar plytą mirusysis susiejamas su patriarchu¹¹⁶⁸. Atrodo, kad ši tradicija išlaikyta iki pat XVIII a. pabaigos. „Tarpinė“ bazilijonų vienuolių pozicija (tarp Rytų ir Vakarų) atsispindėjo ne tik ordino struktūroje, apeigose ar raštijoje, bet ir materialinėje kultūroje, kuriai būdinga abiejų tradicijų simbolikos dermė.

1168 Леонид А. Беляев, „Каменные „подушки“ монашеских погребений и их ветхозаветный прототип“, in: *Российская археология*, 2005, Nr. 4, p. 171–175.

83. Laidojimo kriptos vaizdas pradėjus tyrimus. Fot. Julius Kalinskas, 2015

84. Užrašai ant karstų, XVIII a. Fot. Justina Kozakaitė, 2015

85. Radiniai kriptoje. Kryželiai, XVIII a. Fot. Vytautė Lukšėnienė, 2015

86. Paramanai su stačiatikišku kryžiumi,
XVIII a. Fot. Vytautė Lukšėnienė, 2015

87. Paramanai su lotynišku kryžiumi ir lotyniškais užrašais, XVIII a. Fot. Vytautė Lukšėnienė, 2015

88. Medalėlis su jėzuitų šventųjų (Ignaco Lojolos ir Pranciškaus Ksavero) atvaizdais, XVIII a. Fot. Vytautė Lukšėnienė, 2015

89. Medalēlis su švč. Mergelēs Marijos, šv. Onos ir šv. Kotrynos Aleksandrietēs atvaizdais bei ģrašu „ROMA“, XVIII a. Fot. Vytautē Lukšēnienē, 2015